

БЕНХЕМ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА (BENHAM v. THE UNITED KINGDOM)

У справі «Бенхем проти Сполученого Королівства»¹

Європейський суд з прав людини, засідаючи Великою палатою, — згідно з правилом 51 Регламенту Суду «А»² — до складу якої увійшли такі судді:

- п. Р. Рюссдаль (R. Ryssdal), Голова Суду
- п. Р. Бернхардт (R. Bernhardt)
- п. Тор Вільямссон (Thór Vilhjálmsson)
- п. Ф. Гьольчюклю (F. Gölcüklü)
- п. Ф. Матчер (F. Matscher)
- п. В. Волш (B. Walsh)
- п. Р. Макдоналд (R. Macdonald)
- п. Ж. Де Мейє (J. De Meyer)
- пані Е. Палм (E. Palm)
- п. І. Фойгель (I. Foighel)
- п. Р. Пекканен (R. Pekkanen)
- п. А. Н. Лоїзу (A. N. Loizou)
- сер Джон Фріленд (Sir John Freeland)
- п. А. Б. Бака (A. B. Baka)
- п. М. А. Лопес Роча (M. A. Lopes Rocha)

Примітки канцелярії:

¹ Справі привласнено номер 7/1995/513/597. Перше число позначає порядковий номер у списку справ, переданих до Суду у відповідному році (друге число). Останні два числа вказують на порядкові номери справи у списку справ, переданих до Суду від часу його створення, та порядковий номер заяви у списку відповідних заяв до Комісії.

² Регламент Суду «А» застосовують до всіх справ, переданих у Суд до набрання чинності Протоколом № 9 (1 жовтня 1994 року), а після цієї дати — лише до справ стосовно держав, що не взяли на себе зобов'язання за цим Протоколом. Він відповідає Регламенту, який набрав чинності 1 січня 1983 року, зі змінами, внесеними кілька разів пізніше.

— п. Л. Вільдхабер (L. Wildhaber)
— п. Дж. Міфсуд Боннічі (G. Mifsud Bonnici)
— п. Д. Готчев (D. Gotchev)
— п. Б. Репік (B. Repik)
— п. П. Ямбрек (P. Jambrek)
— п. К. Юнгвірт (K. Jungwiert)
— а також п. Г. Пецольт (H. Petzold), Секретар Суду, та п. П. Дж. Махоуні (P. J. Mahoney), заступник Секретаря,
після нарад за зачиненими дверима 26 січня 1996 року і 24 травня 1996 року, постановляє таке рішення, ухвалене в останній із зазначених днів:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа передана до Суду Європейською комісією з прав людини (Комісія) 23 січня 1995 року і 26 січня 1995 — Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії (Уряд), в межах тримісячного строку, передбаченого пунктом 1 статті 32 та статтею 47 Конвенції. Справу розпочато за заявою (№ 19380/92) проти Сполученого Королівства, поданою до Комісії на підставі статті 25 громадянином Сполученого Королівства п. Стівеном Ендрью Бенхемом (*Stephen Andrew Benham*) 20 вересня 1991 року.

У своєму запиті Комісія посилалася на статті 44 і 48, а також на заяву Сполученого Королівства про визнання обов'язкової юрисдикції Суду (стаття 46). Уряд у своєму клопотанні посилався на статтю 48. Мета запиту й клопотання полягала в отриманні рішення стосовно того, чи свідчать факти справи про порушення державою-відповідачем своїх зобов'язань за статтями 5 і 6 Конвенції.

2. У відповідь на запит, поданий відповідно до підпункту d) пункту 3 правила 33 Регламенту Суду «А», заявник повідомив про свій намір взяти участь у провадженні і призначив адвоката, який представлятиме його (правило 30).

3. До складу палати, що мала бути створена, увійшов як *ex officio* член сер Джон Фріленд, суддя, обраний від Сполученого Королівства (стаття 43 Конвенції), та п. Р. Бернхардт, заступник Голови Суду (пункт 4 (b) правила 21). 5 травня 1995 року у присутності Секретаря Голова Суду, п. Р. Рюссдаль шляхом жеребкування визначив прізвища семи інших членів, а саме: п. Тора Вільямсона, п. В. Волша, п. Р. Макдоналда, п. І. Фойгеля, п. Л. Вільдхабера, Дж. Міфсуда Боннічі і п. Д. Готчева (прикінцеві положення статті 43 Конвенції та пункт 5 правила 21).

4. Голова палати (пункт 6 правила 21) п. Бернхардт, діючи через Секретаря Суду, порадився з уповноваженою особою Уряду, адвокатом заявника та представником Комісії стосовно організації провадження (пункт 1 правила 37 та

правило 38). Відповідно до розпорядження, виданого у зв'язку з цим, Секретар Суду отримав 27 липня 1995 року меморандум Уряду і 7 серпня 1995 року — меморандум заявника.

5. Згідно з рішенням Голови Суду, відкрите слухання відбулось 22 листопада 1995 року в Палаці прав людини у Страсбурзі. Перед цим Суд провів підготовче засідання.

На судовому розгляді були присутні:

a) від Уряду

п. М. Ітон (M. Eaton),
заступник радника з правових питань
Міністерства закордонних справ
та у справах Співдружності,

*уповноважена особа;
королівський адвокат,
консультант;*

п. Д. Паннік (D. Pannick),

королівський адвокат,

п. П. Даффі (P. Duffy),

консультант;

п. М. Коллон (M. Collon),
Департамент лорда-канцлера

радник;

b) від Комісії

пані Дж. Лідді (J. Liddy),

представник;

c) від заявника

п. Б. Еммерсон (B. Emmerson),
професор А. Бредлі (A. Bradley)

представники;

п. Дж. Уадхем (J. Wadham),

радник.

Суд заслухав звернення пані Лідді, п. Емерсона і п. Панніка.

6. Після проведеної 23 листопада 1995 року наради палата вирішила відмовитись від юрисдикції на користь Великої палати (пункт 1 правила 51).

7. До складу створеної Великої палати увійшли за посадою п. Р. Рюссдаль, Голова Суду, та п. Р. Бернхардт, заступник Голови Суду, а також інші члени та підмінні судді (а саме: п. Б. Репік, п. Ф. Гьольчюкю, п. Р. Пекканен та п. К. Юнгвірт) палати, яка відмовилася розглядати справу (пункти 2 (a) і 2 (b) правила 51). 5 грудня 1995 року у присутності Секретаря Суду Голова Суду шляхом жеребкування визначив прізвища семи інших членів Великої палати, а саме: п. Ф. Матчера, п. Ж. Де Мейє, пані Е. Палм, п. А. Н. Лоізу, п. А. Б. Бака, п. М. А. Лопеса Роча та п. П. Ямбрека (пункт 2 (c) правила 51).

8. Взявши до уваги думки, які висловили уповноважений Уряду, представник Комісії та заявник, Велика палата 26 січня 1996 року ухвалила, що після передання їй палатою юрисдикції з розгляду справи необхідності в проведенні ще одного слухання немає (правило 38, узятє в поєднанні з пунктом 6 правила 51).

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

9. 1 квітня 1990 року п. Бенхем повинен був сплатити місцевий збір (подушний податок) у розмірі 325 фунтів стерлінгів. Оскільки він не сплатив його, 21 серпня 1990 року магістратський суд м. Пула (*Poole*) видав розпорядження про стягнення цієї заборгованості, доручивши місцевій раді м. Пула (органу, який був уповноважений стягати такий податок) розпочати виконавче провадження стосовно заявника (див. пункт 19 нижче, положення 29 і 39 (1)) Інструкції.

10. Пан Бенхем не сплатив заборговану суму, і судові виконавці прибули до дому його батьків (в якому він проживав). Але судових виконавців повідомили, що він не має ні в домі, ні ще де-небудь будь-яких цінних речей, які б вони могли конфіскувати і продати задля погашення боргу.

11. Згідно з положенням 41 Інструкції 1989 року зі збирання і стягнення місцевого податку (далі в тексті «Інструкція», див. пункт 19 нижче), якщо встановлено, що відповідна особа не має достатніх матеріальних цінностей, за рахунок яких можна було б стягнути заборгований місцевий податок, орган, що збирає такий податок, може звернутися до магістратського суду з клопотанням про видачу розпорядження щодо ув'язнення боржника. Після отримання такого клопотання суд в присутності боржника розглядає справу з тим, щоб визначити, якими є наявні фінансові можливості зазначеної особи та чи несплата, яка спричинила видачу розпорядження про стягнення заборгованості, була спричинена свідомою відмовою або умисною недбалістю з боку боржника.

Місцева рада звернулася з таким клопотанням, і 25 березня 1991 року п. Бенхем постав перед магістратським судом м. Пула, що мав з'ясувати згадані вище питання, як цього вимагає Інструкція.

Заявник не отримав адвокатської допомоги або представництва, хоча він міг претендувати на користування під час розгляду справи консультаціями та підтримкою адвокатів в рамках програми «зелена формула» (*Green Form*) (див. пункт 29 нижче), а магістратський суд міг, якщо б визнав за необхідне, ухвалити постанову про надання «допомоги у вигляді представництва» (*ABWOR*) [*Assistance by Way of Representation*] (див. пункт 30 нижче).

12. Судді встановили, що п. Бенхем, який склав іспити з 9 предметів, отримавши атестат про закінчення навчання на першому рівні середньої освіти, у вересні 1989 року почав навчатись за державною програмою професійної освіти, однак в березні 1990 року залишив навчання і від того часу не працював. Він звернувся з клопотанням надати йому грошову допомогу (*income support*), але в цьому йому було відмовлено, оскільки такий вид грошової допомоги не сплачується тим, хто за власним бажанням став безробітним і не має особистого майна та особистих доходів.

На підставі цих доводів судді магістрату дійшли висновку про те, що причиною несплати місцевого податку була умисна недбалість з боку зазначеної особи, оскільки ця особа «вочевидь була здатна заробляти гроші, щоб виконати свій обов'язок зі сплати податку». Відтак, вони винесли ухвалу про позбавлення свободи цієї особи строком на тридцять днів в разі несплати заборгованої суми.

Того самого дня п. Бенхема відправили до в'язниці в м. Дорчестері (*Dorchester*).

13. 27 березня 1991 року для представлення інтересів п. Бенхема було призначено соліситора, який звернувся до магістратського суду з апеляційною заявою відповідно до процедури «передання оспорюваної справи» (процедура «*case stated*») (див. далі пункт 21), а також заявив клопотання про тимчасове звільнення заявника (див. пункт 22 нижче). Правову допомогу було надано для розгляду справи в апеляційній інстанції, але не для клопотання щодо звільнення, оскільки це не було передбачено для такої процедури. Для того щоб довести справу до кінця, 28 березня 1991 року соліситор, без отримання оплати за це, прибув на засідання магістратського суду, щоб заявити клопотання про звільнення заявника, однак це не принесло позитивного результату.

14. 4 квітня 1991 року соліситор п. Бенхема звернувся до Високого суду з пропозицією дозволити звернутись з переглядом цієї справи та видати дозвіл на тимчасове звільнення заявника. Він був зобов'язаний зробити запит про перегляд цієї справи в судовому порядку незважаючи на те, що він вже подав апеляцію відповідно до процедури «*case stated*», оскільки без цього Високий суд не міг би ухвалити рішення про тимчасове звільнення його клієнта до того часу, поки судді магістрату не завершили б розгляд цієї справи (див. пункт 22 нижче). Дозвіл про тимчасове звільнення було видано 5 квітня 1991 року і п. Бенхема звільнили після 11 днів перебування у в'язниці.

15. 7 і 8 жовтня 1991 року в апеляційному відділенні Високого суду було розглянуто апеляцію, подану за процедурою «*case stated*», та апеляцію стосовно клопотання про здійснення судового контролю («Реджіна проти магістратів Пула» (*Regina v. Poole Magistrates*), справа за заявою п. Бенхема, 8 жовтня 1991 року, неопублікована). Пан Бенхем мав представника і користувався можливостями правової допомоги. Суд встановив, що для тимчасового звільнення необхідно було клопотати про здійснення судового контролю, але зазначив, що доречнішим було б почекати на завершення процедури «*case stated*». Тому будь-якої ухвали стосовно клопотання про здійснення судового контролю винесено не було.

16. Суддя Поттс (*Potts*) апеляційного відділення Високого суду зазначив, що магістрати помилилися у своєму висновку про те, що п. Бенхем не сплатив місцевий податок через умисну недбалість:

«На мою думку, цей висновок неправильний, якщо зважити на докази, які були в розпорядженні суддів. За певних обставин той факт, що боржник не влаштувався на роботу і не заробив грошей, щоб сплатити місцевий по-

даток, може розглядатись як умисна недбалість. Однак, я вважаю, що перед тим, як формулювати такий висновок, слід мати, принаймні, чіткі докази того, що оплачувана робота, яку боржник був здатний виконувати, йому пропонувалася і що він відхилив таку пропозицію чи відмовився від неї. У цій справі таких доказів немає. На мою думку, висновок суддів про наявність ознак умисної недбалості не може формулюватися на підставі наявних у них доказів».

17. Крім того, він зазначив, що рішення про ув'язнення п. Бенхема було б неправильним навіть у разі, якщо б існували докази його умисної недбалості, адже на момент розгляду справи в магістратському суді він не мав ніяких коштів, щоб сплатити податок, і «подібне розпорядження слід робити лише тоді, коли податок може бути сплачений і не існує іншого способу примусити боржника зробити це». За цих обставин судді повинні були розглянути інші можливі передбачені Інструкцією варіанти вирішення справи, замість застосування негайного позбавлення свободи. Відповідно, вони могли б відстрочити видачу розпорядження щодо позбавлення свободи на визначених ними умовах або ж відмовитися видавати таке розпорядження, залишивши на розсуд органу, який стягав цей податок, питання щодо подання в майбутньому нового клопотання в разі, коли б становище п. Бенхема зазнало змін (див. пункт 19 нижче).

18. Пан Бенхем не міг вимагати відшкодування за час, проведений у в'язниці, оскільки він не міг довести злого умислу в діях суддів магістрату, як цього вимагає стаття 108 Закону 1990 року про суди та судові послуги (див. пункт 28 нижче).

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

А. Положення стосовно примусового стягнення місцевого податку

19. Відповідним підзаконним нормативним актом є Інструкція 1989 року про збирання і стягнення місцевого податку (*Community Charge (Administration and Enforcement) Regulations 1989 (Statutory Instrument 1989/438)*), далі — «Інструкція».

Положення статті 29, які стосуються даної справи («запит про розпорядження щодо сплати») дослівно викладені наступним чином:

«(1) Якщо призначена до сплати сума в належний час..., повністю або частково не сплачена..., податковий орган може ... звернутися до магістратського суду з клопотанням про видачу відповідного розпорядження стосовно особи, яка має сплатити цю суму.

...

(5) Суд видає таке розпорядження, якщо переконаний в тому, що строк сплати цієї суми сплив, а сума не була сплачена».

Стаття 39 (1) Інструкції передбачає конфіскацію і продаж майна боржника («арешт майна» (*levying of distress*)):

«Якщо видано розпорядження про стягнення заборгованості, орган, який клопотав про видання такого розпорядження, може стягнути відповідну суму шляхом вилучення та продажу майна зазначеного боржника».

В статті 41 Інструкції йдеться про припровадження боржника до в'язниці, відповідні положення дослівно визначають таке:

«1) Якщо податковий орган намагався стягнути в примусовому порядку відповідну суму з боржника, що є фізичною особою, вдаючись до арешту та продажу майна цього боржника відповідно до положення 39, і якщо цей орган вважає, що особа-боржник не має в своєму розпорядженні в достатній кількості майна, яке може бути вилучене з метою погашення боргу, то цей орган може звернутися до магістратського суду з клопотанням видати розпорядження про ув'язнення зазначеного боржника.

2) Після отримання такого клопотання, суд у присутності боржника з'ясовує наявність у нього доходів і також те, чому — з огляду на свідому відмову або з умисної недбалості — він не сплатив податок, що спричинило видачу розпорядження про стягнення з нього цієї заборгованості.

3) Якщо (і лише якщо) суд переконується, що ця несплата була спричинена свідомою відмовою або умисною недбалістю боржника, то суд наділений дискрецією —

а) видати розпорядження про ув'язнення боржника або

б) встановити тривалість строку ув'язнення і відстрочити видачу розпорядження про взяття боржника під варту до того часу і на тих умовах (якщо такі встановлюються), які суд вважає справедливими.

...

7) У розпорядженні про взяття боржника під варту має бути вказано конкретний строк його ув'язнення — що може бути змінений в разі, якщо зазначена в розпорядженні сума сплачується раніше — і такий строк не може перевищувати трьох місяців...»

У відповідній частині статті 42 зазначено:

«3) У разі, якщо було подане клопотання відповідно до статті 41, але розпорядження про взяття боржника під варту не було видано і строку його ув'язнення не було визначено, таке клопотання може бути подано повторно... на підставі того, що матеріальне становище боржника змінилось».

20. У рішенні, винесеному у справі «Реджіна проти магістратів Хайбері Корнер» (*Regina v. Highbury Corner Magistrates*), справа за заявою Уоткінса (*Watkins*) (9 жовтня 1992 року, неопублікована), суддя Високого суду Генрі (*Henry*) зазначив, що «провадження, яке передбачене статтею 41, є, безперечно, судовим провадженням, але це не процедура кримінального судочинства». Це є провадженням з метою стягнути в судовому порядку несплачений податок». Проте у рішенні «Реджіна проти суддів Хебберна» (*Regina v. Hebburn Justices*), справа за заявою Мартіна (*Martin*) (31 липня 1995 року, неопублікована), суддя Високого

суду Седлі (*Sedley*) визнав, що хоч обов'язок сплачувати місцевий податок і належить до цивільно-правових відносин, однак в разі, коли судді, «наближаються до ухвали рішення щодо позбавлення свободи, вони переходять до процедури кримінального процесу».

В. Апеляція на рішення магістратського суду відповідно до процедури «case stated»

21. На підставі статті 111 Закону 1980 року про магістратський суд сторона у справі, яку розглядає такий суд, може «оскаржити провадження, посиляючись на його неправильність з правової точки зору або заявляючи про перевищення судом повноважень (вихід за межі юрисдикції), і звернутися до суддів, які входять до складу суду, з проханням доповісти про суть справи Високому суду для отримання його висновку стосовно відповідного питання права або юрисдикції...». Ця процедура відома як процедура «передачі оспорюваної справи» («*case stated*» procedure).

22. Згідно зі статтею 113 Закону 1980 року, магістратський суд може задовольнити клопотання про тимчасове звільнення особи, яка звертається до нього з клопотанням про «передання оспорюваної справи» Високому суду. Але у разі відмови магістратського суду задовольнити таке клопотання — у справах, які за національним законом кваліфікуються як «цивільні» — Високий суд не матиме юрисдикції задовольнити його до того, як розгляне основне питання, відносно якого звільнення під заставу може бути другорядним питанням.

23. Заходи, які здійснені відповідно до виданого магістратським судом розпорядження, що згодом скасовується судом вищої інстанції, не є за своєю суттю незаконними. Саме до компетенції цієї вищої судової інстанції належить встановлення того, чи залишаються такі заходи в силі: «Реджіна проти заступника начальника Паркхерстської в'язниці» (*Regina v. Deputy Governor of Parkhurst Prison*), справа за заявою Хейга (*Hague*), том 1 *Appeal Cases 1992*, с. 124D-G (висновок лорда-судді Тейлора (*Taylor*) в апеляційному суді); «Компанія "Лондон і Клайдсайд естейтс" проти Абердінської районної ради» (*London and Clydeside Estates Ltd v. Aberdeen District Council*) [1980], том 1, *Weekly Law Reports, 1980 pik*, с. 189C-190C (висновок лорда Хейлшема (*Hailsham*), лорда-канцлера, в Палаті лордів); «Реджіна проти колегії суддів щодо поглинання й злиття компаній» (*Regina v. Panel on Take-overs and Mergers*), справа за заявою компанії «Датафін» PLC [1987] *Queen's Bench*, с. 840A-C (висновок сера Джона Дональдсона (*John Donaldson*), голови цивільної палати апеляційного суду).

С. Різниця між рішенням магістратського суду, який просто є помилковим з правової точки зору, і рішенням, неправильність якого обумовлена перевищенням судом меж своїх повноважень

24. В англійському праві рішення магістратського суду, які перевищують його повноваження, не мають юридичної сили від самого початку (*nulle ab initio*), тоді як рішення, що ухвалені в межах юрисдикції, залишаються правочинними до тих пір, поки їх не буде скасовано судом вищої інстанції. Звертатись до суду за відшкодуванням шкоди можна лише у випадку першої помилки (згідно зі статтею 108 Закону про суди та судові послуги, яка замінила статтю 45 Закону 1979 року про мирових суддів (*Justices of the Peace Act 1979*); див. пункти 27–28 нижче).

25. Критерій визначення неправочинності рішення магістратського суду в результаті відсутності повноважень був викладений у рішенні, винесеному Палатою лордів у справі «*McC. проти Муллана*» (*McC. v. Mullan*) *Appeal Cases, 1985 рік, с. 528*. У цій справі магістратський суд видав наказ про поміщення 14-річного хлопця до виправного закладу. Це рішення суд ухвалив в результаті слухання, під час якого хлопчик не мав адвоката, йому не була надана правова допомога і він не був поінформований про своє право щодо адвоката та правової допомоги. Це рішення було скасоване при здійсненні судового контролю на підставі того, що згідно зі статтею 15 (1) Розпорядження від 1976 року про поведження з правопорушниками в Північній Ірландії, магістратські суди не мають повноважень призначати пов'язане з позбавленням свободи покарання неповнолітньому правопорушнику, який карається вперше, якщо він не має адвоката, за винятком випадків, коли він, звернувшись за правовою допомогою, отримав відмову, оскільки був достатньо забезпеченою особою, або ж коли він був поінформований про своє право звертатись за такою допомогою, але відмовився від неї або ж не звертався за допомогою.

Після цього хлопець подав позов проти магістратського суду, вимагаючи відшкодування шкоди у зв'язку з неправомірним позбавленням свободи. Оскільки справа розглядалася до прийняття Закону 1990 року про суди та судові послуги в той час, коли за законом магістратський суд ніс відповідальність за шкоду, спричинену неправомірним позбавленням свободи, якщо в ухваленому рішенні він перевищував межі своєї юрисдикції (див. пункт 26 нижче), то питання стосовно юрисдикції мала вирішити Палата лордів.

У своїй ухвалі Палата постановила, що магістратський суд може вийти за межі своєї юрисдикції при ухваленні рішень лише за трьох обставин: 1) якщо він діяв, не маючи повноважень розглядати цю справу; 2) якщо здійснення ним своїх повноважень містило грубі та очевидні процесуальні порушення; або 3) якщо він видав розпорядження без достатнього правового обґрунтування, що спричинене незважанням на визначені законодавчо попередні правові умови. Ця справа підпадає під дію третьої частини цього правила: магістратський суд

мав нести відповідальність за завдану шкоду, оскільки він не дотримав вимог статті 15 (1) Указу від 1976 року.

Висловлюючи свою позицію під час виголошення ухвали, лорд Брідж (*Bridge*) зробив наступні зауваження (с. 546 E-F) стосовно юрисдикції магістратів в питаннях кримінального судочинства:

«... Після того як судді належним чином розпочали судовий розгляд питання, що належало до їхньої юрисдикції, один єдиний винятковий елемент, виникнення якого було спричинене процедурними особливостями, міг позбавити їх їхньої юрисдикції... До цього не могла призвести помилка (пов'язана з фактами або з правом) при вирішенні всіх пов'язаних з основним суміжних питань. Тим більше цього не могла спричинити відсутність доказів на обґрунтування обвинувального вироку...»

26. Останню частину правила, сформульованого Палатою лордів у справі «*McC. проти Муллана*» (згідно з яким магістратський суд виходить поза межі своєї юрисдикції, якщо видає наказ, який не має правового підґрунтя у зв'язку з недотриманням законодавчо передбаченої попередньої умови), апеляційний суд застосував у справі «*R. проти магістратського суду міста Манчестера*» (*R. v. Manchester City Magistrates' Court*), справа за заявою Девіса (*Davies*), том 1, *All England Reports*, 1989 рік, с. 30. У цій справі йшлося про комунальні податки, які існували до того, як почали збирати місцевий податок. В цій справі також треба було визначити, чи вийшли магістрати поза межі своєї юрисдикції і чи несуть вони у зв'язку з цим відповідальність за шкоду, спричинену неправомірним ув'язненням.

Позивач не мав змоги сплатити всі комунальні податки, які мали бути оплачені в грудні 1984 року, а в січні 1986 року він не виконав рекомендації свого бухгалтера, який радив закрити підприємство і оголосити себе банкрутом. Застосовуючи положення, що аналогічні статті 41 Інструкції про місцевий податок, магістратський суд встановив, що невиконання позивачем рекомендації бухгалтера становило умисну недбалість, у зв'язку з чим його ув'язнили. Апеляційний суд визнав, що не було встановлено будь-якого причинного зв'язку між невиконанням рекомендації бухгалтера в 1986 році і несплатою комунальних податків у 1984 році і що не було належного з'ясування магістратським судом — що, згідно із законом, мало бути попередньою умовою видання розпорядження про взяття під варту — чи була умисна недбалість причиною невиконання обов'язку сплатити податки. Отже, магістрати вийшли поза межі своєї юрисдикції і повинні були компенсувати завдану шкоду.

Висновки трьох суддів апеляційного суду містили дещо інші формулювання. Лорд-суддя О'Коннор (*O'Connor*) зауважив, що «вони взагалі не з'ясували обставини справи, як того вимагав [закон]»; лорд-суддя Нейлл (*Neill*) вважав, що «вони в якійсь мірі вивчили фінансовий стан заявника», але що «між з'ясуванням, якого вимагає закон, і з'ясуванням, яке мало місце на практиці, можна побачити суттєву різницю, адже судді взагалі не визначали, чи була причиною

несплати податку умисна недбалість»; і сер Роджер Ормрод (*Roger Ormrod*) (думка якого не збігалася з позицією більшості) зазначив: «...Очевидним є те, що судді старанно і детально вивчали фінансове становище заявника... Так само є очевидним те, що вони цілком помилились... Вони не зважили на те, що питання, яке їм слід було розглянути, полягало в тому, чому заявник не сплатив комунальні податки — "з огляду на свідому відмову або з умисної недбалості" (див. сторінки 637 В, 642 Н-643 G і 647 Е)».

D. Імунітет магістратів від цивільно-правової відповідальності

27. Закон за певних обставин наділяє магістратів імунітетом від цивільно-правової відповідальності. До 1 січня 1991 року, коли набрала чинності стаття 108 Закону 1990 року про суди і судові послуги, такий імунітет передбачали статті 44 і 45 Закону 1979 року про мирових суддів. Суть цих положень полягала в тому, що магістрат ніс відповідальність за шкоду за дії, спричинені ним в результаті виконання своїх офіційних повноважень, якщо було доведено, (1) що такі дії було вчинено з наміром завдати шкоди, а також без логічної та достатньої підстави, або (2) що магістрат діяв поза межами або з перевищенням меж своєї юрисдикції (див. пункт 25 вище, в якому наведено тлумачення цього виразу).

28. Тепер стаття 108 Закону 1990 року про суди і судові послуги передбачає можливість вчинення позову проти магістрата лише у випадку, коли може бути доведено, що він діяв недобросовісно і поза межами своєї юрисдикції:

«Позов може бути вчинений проти магістрату... у зв'язку з його діями або бездіяльністю —

- а) при виконанні ним своїх належних, як вважається, обов'язків —
 - і) якщо такий орган; ...
- б) розглядав питання, яке не належить до його юрисдикції,
 - а також якщо — і лише якщо — доведено, що він діяв недобросовісно».

E. Безоплатна правова допомога

29. Програма правової допомоги не передбачає оплати покриття абсолютно всіх витрат, пов'язаних з розглядом справи в магістратському суді щодо покарання ув'язненням за несплату місцевого податку. Програма «Зелена формула» передбачає щонайменше оплату двох годин юридичної консультації та допомоги соліситора (цей ліміт часу може бути збільшений) у зв'язку, зокрема, з підготовкою судової справи, але не передбачає оплати послуг адвоката під час самого засідання.

30. Допомога у вигляді представництва (допомога «*ABWOR*») надає за певних обставин магістратському суду можливість призначити соліситора, якщо

такого вдається знайти в межах територіальної юрисдикції цього суду, для забезпечення безпосередньо в суді представництва сторони, яка в протилежному випадку залишається без представника. Згідно з положенням 7 (1) (b) Інструкції 1989 року про юридичну консультацію й допомогу, допомога *ABWOR* може надаватися:

«під час слухання в магістратському суді у будь-якому провадженні — сторони, яка не має представника або якій не відмовлено в представництві у зв'язку з цим провадженням, якщо цей суд —

- i) переконаний, що слухання має відбутися цього самого дня;
- ii) переконаний, що в протилежному випадку ця сторона залишається без представника; і
- iii) запрошує соліситора, який перебуває в межах територіальної юрисдикції цього суду для цілей, не пов'язаних з допомогою *ABWOR*, здійснюваною відповідно до цього підпункту, або

погоджується на пропозицію від такого соліситора надати цій стороні допомогу *ABWOR*...».

ПРОВАДЖЕННЯ В КОМІСІЇ

31. У своїй заяві (№ 19380/92) від 20 вересня 1991 року до Комісії заявник скаржився, що тримання його під вартою з 25 березня 1991 року по 5 квітня 1991 року було незаконним, що порушувало пункт 1 статті 5 Конвенції; що стаття 108 Закону 1989 року про суди та судові послуги позбавила його — на порушення пункту 5 статті 5 — права, забезпеченого правовою санкцією на відшкодування у зв'язку з цим ув'язненням; і що відсутність передбаченої для нього можливості скористатися повноцінною правовою допомогою за державний кошт під час розгляду магістратами питання відправлення його до в'язниці становила порушення статті 6.

32. 13 січня 1994 року Комісія визнала заяву прийнятною. В її доповіді від 29 листопада 1994 року (стаття 31) міститься висновок, ухвалений дванадцятьма голосами проти шести, про порушення пункту 1 статті 5 Конвенції, висновок, ухвалений сімнадцятьма голосами проти одного, про порушення пункту 5 статті 5 і висновок, ухвалений п'ятнадцятьма голосами проти трьох, про порушення пункту 3 статті 6.

Повний текст доповіді Комісії та тексти п'яти окремих думок наведені в додатку до цього судового рішення¹.

¹ Примітка канцелярії Суду:

З практичних міркувань додаток вміщено лише в друкованій версії судового рішення (див. *Reports of Judgments and Decisions* 1996-III), однак копію доповіді Комісії можна одержати з канцелярії Суду.

ОСТАТОЧНІ ПОДАННЯ ДО СУДУ

33. На слуханні 22 листопада 1995 року Уряд, так само як і у своєму меморандумі, просив Суд визнати, що не було допущено порушення статей 5 і 6 Конвенції.

34. Заявник, зі свого боку, на цьому самому слуханні повторив своє викладене у меморандумі до Суду прохання визнати, що були допущені порушення статей 5 і 6, і призначити йому справедливую сатисфакцію згідно зі статтею 50 Конвенції.

ЩОДО ПРАВА

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

35. Заявник стверджував, що тримання його під вартою з 25 березня 1991 року по 5 квітня 1991 року становило порушення пункту 1 статті 5 Конвенції, який проголошує:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

- а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
- в) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;
- г) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;
- д) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;
- е) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції».

Комісія погодилася із заявником, тоді як Уряд оспорив його твердження.

36. Заявник стверджував про неможливість вважати рішення апеляційного відділення Високого суду (див. пункти 16–17 вище) відмінним від рішення, яке виніс апеляційний суд у справі магістратського суду міста Манчестера, порушеною за заявою п. Дейвіса (див. пункт 26 вище), і про те, що рішення апеляційного відділення Високого суду є по суті свідченням того, що магістрати, видаючи наказ про ув'язнення заявника, вийшли поза межі своєї юрисдикції, у зв'язку з чим його ув'язнення було незаконним з точки зору англійського права, і якщо це так, тоді це ув'язнення становило порушення пункту 1 статті 5, який знову відсилає до національного права.

Крім того, таке ув'язнення не передбачене жодним з підпунктів пункту 1 статті 5. Воно не є наслідком засудження судом у кримінальній справі, про що йдеться в підпункті а) пункту 1 статті 5, і оскільки він не мав можливості сплатити борг, це ув'язнення не могло призначатися для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом, у значенні підпункту b) пункту 1 статті 5.

Він також доводив, що тримання його під вартою було, без сумніву, свавільним заходом. Апеляційне відділення Високого суду визнало, що немає доказів наявності ознак його умисної недбалості і що рішення магістратів позбавити його свободи було несправедливим, оскільки було нерациональним та парадоксальним. Відтак судді магістрату, ухвалюючи рішення про його ув'язнення, перейшли межі своїх повноважень, а покарання, призначене судом поза межами наданих йому законом повноважень, обов'язково є свавільним за своєю суттю.

Нарешті, оскільки заявник вважав, що його не представляв адвокат, що становило порушення статті 6 Конвенції, з огляду на це його ув'язнення було незаконним.

37. На думку Комісії, вагомість доводів схиляла до висновку про «незаконний» характер ув'язнення пана Бенхема в контексті пункту 1 статті 5.

38. Уряд стверджував, що ув'язнення п. Бенхема було «законним» і «відповідним до процедури, встановленої законом» для цілей пункту 1 статті 5. Інструкція щодо місцевого податку (див. пункт 19 вище) наділяла магістратські суди повноваженням позбавити його свободи, якщо вони доходили висновку, що причиною несплати податку була умисна недбалість. На відміну від того рішення, що було ухвалене магістратським судом міста Манчестера у справі за заявою п. Девіса (див. пункт 26 вище), магістратські судді у справі, що розглядається, не провели передбаченого законом з'ясування того, чи була несплата п. Бенхемом податку наслідком винної недбалості. У цьому питанні вони припустились помилки факту і права, однак апеляційне відділення Високого суду не визнало, що ці помилки були такими, що позбавляли їх їхньої юрисдикції.

39. Суд передусім зазначає, що цю справу слід розглядати у світлі підпункту b) пункту 1 статті 5, оскільки мета тримання п. Бенхема під вартою полягала в забезпеченні виконання ним його обов'язку зі сплати заборгованої суми місцевого податку.

40. Головне, що необхідно визначити в цій справі — з'ясувати, чи було оспорюване тримання під вартою «законним» і, зокрема, чи була дотримана «процедура, що встановлена законом». Тут Конвенція, по суті, відсилає до національного законодавства та проголошує обов'язок дотримуватись відповідних матеріально-правових і процесуальних норм, одночасно вимагаючи, щоб позбавлення свободи відповідало меті статті 5, а саме забезпеченню для особи гарантій проти свавілля (див. рішення у справі «Квінн проти Франції» (*Quinn v. France*) від 22 березня 1995 року, серія А, № 311, с. 18, пункт 47).

41. Тлумачення і застосування національного права покладається передовсім на національні органи влади, зокрема на суди. Однак, оскільки з огляду на пункт 1 статті 5 недотримання національного закону спричинює порушення Конвенції, Європейський суд може і повинен здійснювати певний контроль для визначення того, чи були належним чином дотримані норми національного права (див. рішення у справі «Буамар проти Бельгії» (*Bouamar v. Belgium*) від 29 лютого 1988 року, серія А, № 129, с. 21, пункт 49).

42. Строк тримання під вартою є, загалом, законним, якщо засуджений відбуває його відповідно до рішення суду. Якщо у подальшому виявляється, що суддя, ухвалюючи вирок відповідно до норм національного законодавства, припустився помилки, це не обов'язково ретроспективно впливає на чинність періоду, який особа провела в місці позбавлення свободи. З цієї причини конвенційні органи у Страсбурзі постійно відмовляються задовольняти скарги, які подаються засудженими в кримінальному порядку особами, коли заявники посилаються на те, що обвинувальні вирок в їхніх справах або призначені міри покарання були визнані апеляційним судом такими, що спирались на фактичні або ж правові помилки (див. рішення у справі «Бозано проти Франції» (*Bozano v. France*) від 18 грудня 1986 року, серія А, № 111, с. 23, пункт 55, та доповідь Комісії від 9 березня 1978 року стосовно заяви 7629/76, «Кжицкі проти Німеччини» (*Krzycki v. Germany*), *Decisions and Reports* 13, с. 60–61).

43. Сторони, що були присутні в Суді, погодилися з тим, що принципи англійського права, які мають бути взяті до уваги в цій справі, вимагали розмежування актів, які були вчинені магістратським судом у межах його юрисдикції, і актів, які такий суд вчинив поза межами своєї юрисдикції. Перші були правочинними і мали законну силу до тих пір, поки (або якщо) їх не скасовував суд вищої інстанції, тоді як другі від самого початку були позбавлені будь-якої юридичної сили (див. пункт 24 вище).

Окрім іншого, сторони також визнали, що за критерій, який застосовується в англійському праві для визначення того, чи перейшли в своїх рішеннях магістратські суди межі своєї компетенції, береться той, що був сформульований Палатою лордів у рішенні, яке вона винісла у справі «МСС. проти Муллана» (див. пункт 25 вище). Третя складова цього критерію є застосовною до цієї справи — відповідно, магістратські судді перейшли межі своєї юрисдикції, коли видали безпідставне з правової точки зору розпорядження, не розглянувши правові чинники ситуації напередодні розгляду цієї справи.

Цю складову критерію апеляційний суд застосував у справі магістратського суду міста Манчестера, порушеною за заявою Девіса (див. пункт 26 вище). У тій справі апеляційний суд визнав, що магістратський суд вийшов за межі своєї юрисдикції, коли видав розпорядження про ув'язнення особи за несплату комунальних податків, хоча судді не з'ясовували, як цього вимагав закон, чи була причиною несплати податку його умисна недбалість.

44. У кожній з двох зазначених вище справ суди мали ухвалити рішення щодо питання про юрисдикцію, оскільки на той час стосовно магістратів, які виходили за межі своєї юрисдикції, можна було вчинити позов про відшкодування шкоди. Однак, пізніше стаття 108 Закону 1990 року про суди та судові послуги внесла поправку, і тепер право домагатися відшкодування шкоди було передбачено лише у випадку, коли магістрати діяли недобросовісно (див. пункт 28 вище). З огляду на це, коли апеляційний суд переглядав розпорядження магістратського суду про ув'язнення пана Бенхема, відповідно до англійського права не існувало підстав для визначення того, чи ухваленням цього розпорядження відповідний суд перейшов визначені межі власної юрисдикції.

Суддя Поттс апеляційного відділення Високого суду визнав, що судді магістрату до певної міри з'ясовували те, чи пояснювалася несплата п. Бенхемом місцевого податку його умисною недбалістю. Однак, на його думку, ті докази, які були в розпорядженні суддів не могли їм дозволити встановити факт умисної недбалості (див. пункт 16 вище).

45. На думку Суду, між цим рішенням і рішенням, яке виніс апеляційний суд у справі магістратського суду міста Манчестера, порушеною за заявою Девіса (див. пункт 26 вище), безперечно, є подібність, але в цих справах існують також суттєві відмінності. У своєму рішенні апеляційний суд вважав, що судді магістрату, на відміну від того, як цього вимагає закон, жодним чином не розглядали питання про те, чи причиною несплати була умисна недбалість боржника (див. пункт 26 вище). Однак у справі, що розглядається, навпаки, апеляційне відділення Високого суду визнало, що магістрати бралися за вирішення цього питання, хоч доказів, які були в їхньому розпорядженні, було недостатньо для встановлення факту умисної недбалості.

46. З врахуванням зазначеного вище не можна стверджувати з певністю, що згідно з рішенням апеляційного відділення Високого суду судді магістрату перейшли межі наданих їм повноважень в контексті англійського права. Виходячи з цього, Суд не визнає доведеним, що розпорядження про ув'язнення заявника було неправомочним і що спричинене цим наказом перебування під вартою було незаконним з точки зору національного права (див. згадане вище рішення у справі Буамара, с. 21, пункт 49). Сам по собі факт того, що розпорядження було скасоване в апеляційному провадженні, не впливає на питання законності тримання під вартою (див. пункт 42 вище).

47. Суд також не вважає, що ув'язнення було спричинене свавільним рішенням суддів. Заявник не посилався на те, що судді, які видали розпорядження

про позбавлення його свободи, діяли недобросовісно або ж що вони некоректно застосували чинне національне право (див. згадане вище рішення у справі Бозано, с. 25–26, пункт 59). Суд вважає, що питання про відсутність правової допомоги при розгляді цих оскаржуваних положень є менш доречним, аніж при розгляді оскаржуваних порушень статті 6 (див. пункт 64 нижче).

Отже, Суд визнає, що порушення пункту 1 статті 5 Конвенції допущено не було.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 5 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

48. Заявник, з яким в цьому погодилася Комісія, стверджував, що оскільки його тримали під вартою на порушення пункту 1 статті 5, він мав право на відшкодування шкоди за рахунок державних коштів, як це передбачено в пункті 5 статті 5 Конвенції, в якому зазначено:

«Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування».

49. Уряд стверджував, що пункт 5 статті 5 не застосовується, оскільки тримання заявника під вартою суперечило пункту 1 статті 5.

50. Суд зазначає, що пункт 5 статті 5 гарантує забезпечене правовою санкцією право на відшкодування лише тим, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням статті 5 (див. рішення у справі «Вассінк проти Нідерландів» (*Wassink v. the Netherlands*) від 27 вересня 1990 року, серія А, № 185-А, с. 14, пункт 38). З огляду на висновок про відсутність порушення пункту 1 статті 5 у цій справі, Суд постановляє, що пункт 5 статті 5 не застосовний.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

А. Пункт 1 статті 6, взятий окремо

51. Заявник стверджував, що оскільки він автоматично не отримував право бути представленим адвокатом під час слухання в магістратському суді, то він не мав змоги скористатись справедливим судовим розглядом для цілей пункту 1 статті 6, у відповідному положенні якого зазначено:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

52. Оскільки окремі аспекти права на справедливий судовий розгляд кримінальної справи, що гарантує пункт 1 цієї самої статті, відображені в гарантіях

пункту 3 статті 6, Суд визнав за доцільне розглянути цю скаргу з точки зору підпункту с) пункту 3 та пункту 1 статті 6, взятих разом (див., наприклад, рішення у справі «Гренджер проти Сполученого Королівства» (*Granger v. the United Kingdom*) від 28 березня 1990 року, серія А, № 174, с. 17, пункт 43).

**В. Підпункт с) пункту 3 статті 6,
взятий у поєднанні з пунктом 1 статті 6**

53. Заявник також стверджував, що відсутність у нього адвоката під час розгляду справи в магістратському суді становила порушення підпункту с) пункту 3 статті 6 Конвенції, який проголошує:

«Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя».

1. Застосовність

54. Заявник, з яким в цьому погодилася Комісія, оцінював процедуру розгляду справи в магістратському суді як таку, що була наділена рисами кримінального обвинувачення в сенсі підпункту с) пункту 3 статті 6. Він посилався на той факт, що питання розгляду становило не спір між особами, а визначення відповідальності за сплату податку до органу державної влади, і що ця процедура розгляду містила різні елементи «кримінального» судочинства — наприклад, запобіжні гарантії, передбачені стосовно підсудних віком до 21 року, суворість застосовної міри покарання та вимогу встановлення винуватості особи, якій могли призначити строк ув'язнення. Однак зовсім не було очевидним, що національне право кваліфікує це провадження як цивільне, а не як кримінальне.

55. Уряд стверджував, що підпункт с) пункту 3 статті 6 не застосовний, оскільки провадження в магістратському суді мало цивільно-правовий, а не кримінально-правовий характер, що підтверджується переважним масивом англійського прецедентного права. Метою тримання під вартою було примусити заявника сплатити заборговану суму податку, а не покарати його за несплату.

56. У своїй практиці Суд встановив, що слід враховувати три критерії при визначенні того, чи була особа «обвинуваченою» у вчиненні злочину в сенсі статті 6. Такими критеріями є судова кваліфікація процедури в національному праві, характер судового провадження, а також характер і суворість покарання (див. рішення у справі «Равнсборг проти Швеції» (*Ravnsborg v. Sweden*) від 23 березня 1994 року, серія А, № 283-В).

Стосовно першого з цих критеріїв, то Суд погоджується з Урядом, що загальом рішення національних судів вказують на те, що згідно з англійським правом судове провадження, про яке йдеться, вважається цивільно-правовим, а не кримінально-правовим за своїм характером. Однак цей фактор, що має відносну вагу, служить лише відправним пунктом (див. рішення у справі «Вебер проти Швейцарії» (*Weber v. Switzerland*) від 22 травня 1990 року, серія А, № 177, с. 17, пункт 31).

Другий критерій, що має більшу вагу, пов'язаний з характером судового провадження. У цьому зв'язку Суд зазначає, що закон стосовно відповідальності за сплату місцевого податку та процедура, застосовна при його несплаті, були загально-застосовними до всіх громадян, і що судове провадження, про яке йдеться у справі, було порушене органом державної влади при здійсненні ним законодавчо передбачених повноважень з примусового стягнення платежу. Таке провадження, окрім іншого, мало певні каральні риси. Тому судді магістрату могли видати розпорядження про поміщення боржника до в'язниці лише у разі встановлення того, що він свідомо відмовився платити податок або не сплатив його через умисну недбалість.

Нарешті, слід нагадати про те, що заявник міг отримати максимальний термін покарання — три місяці ув'язнення — і що суд в цій справі видав розпорядження про ув'язнення заявника терміном на 30 днів (див. рішення у справі «Банденун проти Франції» (*Bendenoun v. France*) від 24 лютого 1994 року, серія А, № 284, с. 20, пункт 47).

Взявши до уваги ці фактори, Суд дійшов висновку, що пану Бенхему було «висунуте кримінальне обвинувачення» в розумінні пунктів 1 і 3 статті 6. Отже, ці обидва пункти статті 6 застосовні.

2. Дотримання

57. Заявник стверджував, що інтереси здійснення правосуддя потребували присутності його адвоката перед суддями магістрату, які, будучи непрофесійними суддями, не мали за своїми плечима юридичної освіти чи фахової підготовки, в той час як ця справа вимагала від них тлумачення досить складних правових норм. Якби він був представлений адвокатом, то цей адвокат, ймовірно, міг би пояснити магістратам, що те, що вони збираються зробити, є помилкою. Він також вважав, що запропоновані йому програми «Зелена формула» і «*ABWOR*» (див. пункт 29 і 30 вище) були абсолютно недостатніми.

58. Уряд стверджував, що надана в розпорядження п. Бенхема безоплатна правова допомога була належною і що Сполучене Королівство діє в межах свого поля розсуду при ухваленні рішення про виділення державних коштів на будь-які цілі.

59. Комісія, зі свого боку, вважала, що коли вирішується питання щодо негайного позбавлення свободи, інтереси правосуддя, в принципі, вимагають присутності правового представника.

60. Беззаперечно, що пан Бенхем не мав достатніх коштів для оплати послуг адвоката. Отже, єдиним питанням, яке має вирішити Суд, полягає у визначенні того, чи вимагали інтереси правосуддя надання п. Бенхему безоплатних адвокатських послуг під час слухання справи в магістратському суді. Для відповіді на це запитання слід було брати до уваги суворість покарання, яке могло бути призначене заявнику в цій справі, та складність справи (див. рішення у справі «Кваранта проти Швейцарії» (*Quaranta v. Switzerland*) від 24 травня 1991 року, серія А, № 205, с. 17–18, пункт 32–38).

61. Суд погоджується з Комісією в тому, що в разі існування безпосередньої загрози позбавлення свободи, інтереси правосуддя, як правило, вимагають забезпечити адвокатську підтримку (див. згадане вище рішення у справі «Кваранта проти Швейцарії», с. 17, п. 33). У справі, яку розглядає Суд, п. Бенхему загрозувало покарання до трьох місяців ув'язнення.

62. Крім того, правова норма, яку мали застосувати судді магістрату, не була простою. Зокрема, критерій визначення ознак умисної недбалості був важким для розуміння і для застосування, про що свідчить висновок апеляційного відділення Високого суду про те, що наявні у магістратів докази не могли служити обґрунтуванням їхнього рішення.

63. Суд бере до уваги той факт, що в розпорядженні п. Бенхема були два види правової допомоги. Відповідно до програми «Зелена формула», він мав право до початку слухань справи отримати від соліситора правову консультацію та допомогу тривалістю до двох годин, але ця програма не передбачала оплати правового представника в суді (див. пункт 29 вище). Згідно з програмою *ABWOR*, магістратський суд міг на свій власний розсуд призначити соліситора для представництва заявника в суді, якщо такого знаходив у межах своєї територіальної юрисдикції (див. пункт 30 вище). Однак п. Бенхем не мав підстав сподіватись, що таке його право буде гарантовано задовільнено.

64. З огляду на суворість покарання, яке загрозувало п. Бенхему, та на складність застосованих правових норм, Суд вважає, що інтереси правосуддя — з точки зору необхідності забезпечення справедливого судового розгляду — вимагали надання заявникові безоплатного правового представництва під час провадження в магістратському суді.

Отже, було допущено порушення пункту 1 статті 6, взятого в поєднанні з підпунктом с) пункту 3 статті 6 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 50 КОНВЕНЦІЇ

65. Заявник вимагав справедливої сатисфакції за статтею 50 Конвенції, яка проголошує:

«Якщо Суд встановлює, що рішення або захід судового або будь-якого іншого органу влади Високої Договірної Сторони повністю або частково суперечить зобов'язанням, які випливають з ...Конвенції, і якщо внутрішнє

право цієї Сторони передбачає лише часткову компенсацію такого рішення чи заходу, то Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Моральна шкода

66. Пан Бенхем вимагав відшкодування моральної шкоди у зв'язку з порушенням статті 6.

67. Уряд вказував на той факт, що починаючи з 28 березня 1991 року — з дати подання від імені заявника безуспішного клопотання про його звільнення під заставу, — п. Бенхем мав юридичного представника і що будь-яка тривалість його перебування у в'язниці після цієї дати не могла пояснюватися відсутністю представництва під час слухання.

68. Суд, зокрема, з огляду на неможливість відсторонених розмірковувань з приводу того, чи видали б магістрати розпорядження про ув'язнення п. Бенхе-ма, якщо б він мав представника під час слухання в його справі, вважає, що висновок про наявність у справі порушення становить достатню справедливую сатисфакцію.

В. Судові витрати

69. Заявник також вимагав компенсувати йому пов'язані з судовим розглядом витрати у загальному розмірі 26 523, 80 фунтів стерлінгів.

70. Уряд заперечував, стверджуючи, що заявлена сума є надто великою. За твердженням Уряду, якщо Суд ухвалив би рішення на користь заявника за всіма пунктами його заяви, сума відшкодування мала б становити 23 293, 94 фунтів стерлінгів.

Однак, якщо Суд визнав би порушення лише при розгляді деяких із заявлених положень, сума відшкодування судових витрат повинна була б бути скорочена у пропорційному відношенні.

71. З огляду на той факт, що Суд визнає наявність порушення лише у зв'язку з однією зі скарг заявника, Суд вважає, що 10 000 фунтів стерлінгів (з врахуванням ПДВ) буде відповідним відшкодуванням, яке держава-відповідач має забезпечити стосовно судових витрат заявника, з відрахуванням 25 510 французьких франків, які вже були отримані від Ради Європи у формі правової допомоги.

С. Відсотки у разі несвоєчасної сплати

72. За наявною у Суду інформацією, встановлена законом відсоткова ставка, чинна у Сполученому Королівстві на день ухвалення цього рішення, становить 8 % на рік.

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД

1. *Постановляє*, сімнадцятьма голосами проти чотирьох, що порушення пункту 1 статті 5 Конвенції допущено не було.
2. *Постановляє*, сімнадцятьма голосами проти чотирьох, що пункт 5 статті 5 Конвенції не застосовний.
3. *Постановляє одноголосно*, що було допущено порушення пункту 1 статті 6 і підпункту с) пункту 3 статті 6 Конвенції, взятих разом.
4. *Постановляє*, дев'ятнадцятьма голосами проти двох, що висновок про порушення становить достатню сатисфакцію за спричинену заявникові моральну шкоду.
5. *Постановляє одноголосно*,
 - а) що держава-відповідач має сплатити заявникові у тримісячний строк компенсацію за судові витрати у розмірі 10 000 (десять тисяч) фунтів стерлінгів, з відрахуванням 25 510 (двадцяти п'яти тисяч п'ятисот десяти) французьких франків — після переведення цієї суми у фунти стерлінгів за курсом, діючим на день ухвали цього судового рішення;
 - б) що зі впливом зазначених вище трьох місяців і до остаточного розрахунку на названу суму нараховуватиметься простий відсоток у розмірі 8 % на рік;
6. *Відхиляє одноголосно* решту вимог стосовно справедливої сатисфакції у зв'язку з понесеними судовими витратами.

Вчинено англійською і французькою мовами й оголошено на відкритому засіданні у Палаці прав людини, Страсбург, 10 червня 1996 року.

Підпис: Рольф Рюссдаль
Голова Суду

Підпис: Герберт Петцольд
Секретар Суду

Відповідно до пункту 2 статті 51 Конвенції та пункту 2 правила 53 Регламенту Суду, до цього рішення додаються окремі думки суддів Бернхардта, Тора Вільямссона, Де Мейє і Фойгеля, позиція яких частково не збігається з позицією більшості.

Парафовано: Р. Р.

Парафовано: Г. П.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ БЕРНХАРДТА,
ЯКА ЧАСТКОВО НЕ ЗБІГАЄТЬСЯ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ

На мою думку, у цій справі було допущено порушення пункту 1 статті 5 (і, відповідно, також пункту 5 статті 5) Конвенції.

Я залишаю осторонь мої сумніви щодо можливості вважати покарання ув'язненням, призначене за існуючих обставин у цій справі, пропорційним до невиконання п. Бенхемом обов'язку зі сплати місцевого податку. Позбавлення свободи у такій справі може бути доцільним заходом, якщо особа, яку ув'язнюють, має можливість сплатити відповідну суму і існує ймовірність, що під таким тиском вона її сплатить. Але коли немає сумніву в тому, що затримана особа просто не має жодних коштів, щоб сплатити податок, покарання ув'язненням, на мою думку, зовсім не узгоджується із роллю карних санкцій, яку ці останні мають відігравати в нашому сучасному суспільстві. Однак, це не єдина підстава моєї незгоди.

На мою думку, пункт 1 статті 5 Конвенції витлумачується наступним чином: вислів «законне ув'язнення» передбачає узгодженість рішення про позбавлення свободи з національним правом, оскільки мають бути виконані нормативні та процесуальні умови, які містяться в національному праві. У цій справі з рішення апеляційного відділення Високого суду постає очевидним, що з огляду на англійське право судді магістрату не повинні були відправляти п. Бенхема до в'язниці.

У своєму рішенні Суд йде далі і тлумачить посилення на національне право у тому сенсі, що ув'язнення, призначене за порушення національного закону, все-таки залишається законним, якщо з огляду на національні правові норми, суддя (чи магістрат), який приймав таке рішення, діяв у межах своєї юрисдикції, якщо він не діяв недобросовісно і якщо його розпорядження не було від самого початку неправочинним. Таке тлумачення статті 5 має серйозні наслідки. Навіть незважаючи на те, що умови, передбачені національним законом, не задоволені, ув'язнення все-таки залишається «законним», якщо національний закон розмежовує (чого в багатьох випадках немає) рішення, які є від самого початку неправочинними, та інші рішення. Таке розмежування — що часто, в тому числі і в цій справі, призводить до зовсім незрозумілих результатів — не враховує ситуацію та інтереси позбавленої свободи особи. При цьому вирішальне значення мають тяжкість порушення національного закону, відповідна помилка судді, який приймав рішення, та різниця між неправочинним рішенням і рішенням, «яке може бути визнане неправочинним». На мою думку, стаття 5 відсилає до національного права лише в тому сенсі, що первинне розпорядження про позбавлення свободи повинно відповідати цьому праву.

Я не вважаю переконливим наведене в пункті 42 рішення Суду порівняння з обвинувальними вироками, які згодом скасовуються судом вищої інстанції. Ця справа стосується виключно питання, чи було ув'язнення «законним» на момент, коли видавалось розпорядження про ув'язнення.

**ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ ТОРА ВІЛЬЯМССОНА,
ЯКА ЧАСТКОВО НЕ ЗБІГАЄТЬСЯ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ**

На жаль, я не зміг погодитися з більшістю суддів Суду в питанні визначення наявності у справі порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

Комісія дійшла висновку про те, що «у своїй сукупності представлені доводи дають підстави визнати, що з точки зору національного права ув'язнення заявника не було законним» (доповідь Комісії, пункт 48).

Проте Суд «не визнає доведеним те, що розпорядження про ув'язнення заявника було неправочинним і що у зв'язку з цим тримання його під вартою на підставі цього розпорядження було незаконним з точки зору національного права...».

Аргументи «за» і «проти» цих різних висновків є складними, і я дещо невпевнений в тому, яким чином слід оцінювати їх.

Ця непевність свідчить про те, що національний закон не є достатньо чітким, однак він використовується при розгляді важливого питання про свободу особи.

Як Суд зазначив у рішенні в справі Бозано, «законність у кожному випадку також передбачає відсутність свавілля...» (серія А, № 111, с. 25, пункт 59).

Як і в тому рішенні Суду, в цій справі слід врахувати конкретні обставини справи. Пана Бенхема було засуджено до тридцяти днів позбавлення свободи, з яких він фактично одинадцять днів перебував під вартою, за несплату місцевого податку в розмірі 355 фунтів стерлінгів, з врахуванням оплати судових витрат. Він не мав будь-якого особистого майна або доходів, однак англійські магістрати визнали, що він вочевидь здатний заробити гроші для того, щоб виконати свій обов'язок зі сплати податку.

На мою думку, з огляду на обставини цієї справи, видане магістратами розпорядження було дуже суворим покаранням.

Тому я дотримуюсь думки, що пункт 1 статті 5 було порушено.

У зв'язку з цим я вважаю пункт 5 статті 5 застосовним. Отже, є очевидним те, що було допущено порушення і цього положення.

**ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ ДЕ МЕЙЄ,
ЯКА ЧАСТКОВО НЕ ЗБІГАЄТЬСЯ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ**

Я жодним чином не піддаю сумніву те, що мета правової норми, на підставі якої заявника позбавили свободи, полягала в «забезпеченні виконання ...обов'язку, встановленого законом».

Однак, оскільки заявник не виконав цього обов'язку, і оскільки магістрати визнали, що він не виконав його з умисної недбалості, це ув'язнення як таке

було, на мою думку, його покаранням «після засудження його компетентним судом»¹. Це справді було санкцією, застосованою до нього у зв'язку з поведінкою, яка вважалася такою, що містила склад вини². Я також вважаю це достатньою підставою для висновку про те, що він мав право користуватися гарантіями статті 6 Конвенції³.

Що стосується статті 5, я погоджуюся з аргументами, якими п. Фойгель у своїй окремій думці⁴ пояснює, що ув'язнення заявника не було законним.

Стосовно статті 6, то для мене достатньою підставою є те, що в магістратському суді він не отримав допомоги представника і що також не було доведено, що він добровільно й свідомо відмовився від такої допомоги або що інтенси правосуддя не вимагали такої допомоги у випадку, про який йдеться⁵.

Нарешті, я вважаю, що Суд повинен був призначити заявникові певну грошову компенсацію.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ ФОЙГЕЛЯ, ЯКА ЧАСТКОВО НЕ ЗБІГАЄТЬСЯ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ

Суд послідовно наголошує на тому, що право на свободу та особисту недоторканність, гарантоване статтею 5, є одним з основоположних конвенційних прав.

Отже, відправним пунктом для Суду має бути вузьке тлумачення будь-яких винятків з цього правила.

Виняток, який пов'язаний з цією справою, викладено в підпункті b) пункту 1 статті 5, де йдеться про:

«b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом».

Безперечно, Конвенція тут, по суті, відсилає до національного права і вимагає від національного органу влади дотримуватися відповідних матеріально-правових і процесуальних норм, але разом з тим вона вимагає, щоб позбавлення

¹ Див. посилання на думку судді Седлі, яке міститься в пункті 20 цього рішення, та власний висновок Суду, наведений у пункті 56.

² Див. мою думку в рішенні у справі «Путц проти Австрії» (*Putz v. Austria*) від 22 лютого 1996 року, пункт 6.

³ Суд у пункті 56 цього рішення знову застосовує три критерії, встановлені ним у справі Енгеля (*Engel*). Як я вже намагався пояснити, висловлюючи свою думку в рішенні у справі Путца (у пунктах 2–6), ці критерії не потрібні. Краще б було взагалі про них не згадувати.

⁴ Див. нижче.

⁵ Див. мою окрему думку (яка збігається з позицією більшості), що додається до рішення у справі «Бонер проти Сполученого Королівства» (*Boner v. the United Kingdom*) від 28 жовтня 1994 року, серія А, № 300-В, с. 78.

свободи відповідало меті статті 5, а саме — забезпеченню для особи гарантій проти свавілля.

Обов'язок тлумачення і застосування національного права покладається передусім на національні органи — передовсім, на суди.

Однак, якщо національне законодавство є незрозумілим чи нечітким, або якщо можливе різне тлумачення його положень, тоді Європейський суд повинен в цілях тлумачення і застосування Конвенції обрати те тлумачення національного закону, яке найкращим чином відповідає меті статті 5, а саме — забезпеченню для осіб гарантій проти свавілля.

У цій справі апеляційне відділення Високого суду визнало на слуханні в жовтні 1991 року, що рішення магістратів про відправлення пана Бенхема до в'язниці було незаконним. Разом з тим апеляційне відділення Високого суду нічого не зазначило стосовно того, чи було ув'язнення п. Бенхема незаконним від самого початку, або чи було воно незаконним лише після винесення рішення апеляційним відділенням. В ході розгляду справи в Європейському суді стало очевидним, що, згідно з деякими тлумаченнями англійського прецедентного права, можливими є обидва тлумачення.

Виходячи із зазначеного, я б визнав, що, з огляду на пункт 1 статті 5, позбавлення пана Бенхема свободи було незаконним від самого початку, оскільки ув'язнення молодшої людини на тридцять днів за несплату податку в розмірі 325 фунтів стерлінгів є саме по собі, без огляду на теоретичні аргументи, явним порушенням гарантованого їй Конвенцією права на свободу.

Відповідно, я вважаю, що п. Бенхем має право на відшкодування моральної шкоди відповідно до статті 50.